

Tilburg University

Christus als Naam en de namen van Christus

Schoot, H.J.M.

Published in:
Internationaal Katholiek Tijdschrift Communio

Publication date:
2008

Document Version
Early version, also known as pre-print

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Schoot, H. J. M. (2008). Christus als Naam en de namen van Christus. *Internationaal Katholiek Tijdschrift Communio*, 33(5/6), 374-386.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

CHRISTUS ALS NAAM EN DE NAMEN VAN CHRISTUS

Henk J.M. Schoot

Bij wijze van proloog

Bij wijze van proloog op deze bijdrage over Christus als Naam en de namen van Christus, sta ik stil bij de apostel Paulus en bij de visie op hem die Thomas van Aquino (1274/5-1274) in de proloog op zijn commentaar op de brieven van Paulus ontvouwt. In dit Paulusjaar is het een goede manier om te laten zien wat er allemaal ter sprake moet komen, als het gaat over Christus als Naam en de namen van Christus.

De apostel Paulus heeft iets bijzonders met de naam van Jezus. Immers, in de eerste versie van zijn roepingsverhaal, zegt God tegen Ananias, die naar de verblinde Paulus gezonden wordt, dat hij het uitverkoren werktuig van de Heer is, “het instrument dat ik gekozen heb om *mijn naam* uit te dragen onder alle volken en heersers en onder al de Israëlieten. Ik zal hem tonen hoezeer hij moet lijden omwille van *mijn naam*.” (Ha 9, 15-16). Het uitdragen van de naam heeft te maken met lijden, wat al in het woord ‘dragen’ tot uiting komt, omdat dat ook gebruikt wordt voor het dragen van het juk, of het dragen van het kruis. De naam waarop hier geduid wordt, zo moet worden onderstreept, is niet de naam van God, maar de naam van Jezus. Hij is immers degene die aan Paulus verschenen is, en hij is degene die vervolgens de opdracht geeft aan Ananias om naar Paulus toe te gaan. Paulus heeft het ook begrepen, want “hij ging onmiddellijk in de synagogen verkondigen dat Jezus de Zoon van God is.” (Ha 9,20). En verder op staat er: “...en hij bracht de in Damascus wonende Joden in verwarring door aan te tonen dat Jezus de Messias is.” En terug in Jeruzalem, neemt Barnabas Saulus, zoals hij toen nog heette, onder zijn hoede en “bracht hem naar de apostelen, aan wie hij vertelde dat Saulus onderweg de Heer had gezien, dat hij met hem had gesproken en dat hij in Damascus vrijmoedig de naam van Jezus had verkondigd. Saulus liep nu openlijk met de apostelen in Jeruzalem rond en verkondigde vrijmoedig de naam van de Heer.” (Ha 9, 27-28). We mogen dus vaststellen dat Paulus de zending om de naam van Jezus uit te dragen, beantwoordt door te verkondigen dat Jezus de Messias en de Zoon van God is.

Wanneer Paulus in Handelingen 22 zelf aan het woord komt over zijn roeping, vertelt hij uitvoeriger wat Ananias hem had gezegd: “De God van onze voorouders heeft jou uitgekozen om je zijn wil bekend te maken, om de Rechtvaardige te zien en hem te horen spreken, want je zult zijn getuige zijn en aan alle mensen verkondigen wat je gezien en gehoord hebt. Wat aarzel je dan nog? Sta op, laat je dopen en je zonden wegwassen, terwijl je *zijn naam* aanroept.” (Ha 22, 14-16). Aan het uitdragen van de naam, en het lijden omwille van de naam, wordt dus nu het aanroepen van de naam toegevoegd. De tweede maal dat Paulus zelf over zijn roeping uitweidt, voegt hij het spreken van Jezus en het spreken van Ananias samen, en vertelt hoe de Heer zich aan hem bekend maakte: “Ik ben Jezus, die jij vervolgt. Maar kom nu overeind, sta op, want ik ben aan je verschenen om je aan te stellen als mijn dienaar, opdat je bekend zult maken dat je mij hebt gezien en zult getuigen van alles wat ik je nog zal laten zien. Ik zal je daarbij beschermen tegen je eigen volk en tegen de heidenen, naar wie ik je uitzend om hun de ogen te openen, zodat ze zich van de duisternis naar het licht keren, en van de macht van Satan naar God. Door het geloof in mij zullen ze vergeving krijgen voor hun zonden, en samen met allen die mij toebehoren zullen ze deel krijgen aan mijn koninkrijk.” (Ha 26, 15-18).

Deze drie passages uit de Handelingen der Apostelen maken duidelijk hoezeer de zending van Paulus verbonden is met de naam van de Heer Jezus, en wat dit voor hem betekent. De naam van Jezus heeft te maken met openbaring, met visioen, met roeping en zending. Wie zoals Paulus gezonden wordt om de naam van Jezus bekend te maken, doet dit in opdracht van de

Heer, die zich zelf bekend maakt. Hij maakt zich bekend met vele namen, hier wordt hij bijvoorbeeld de Rechtvaardige genoemd, zoals ook in Ha 3, 14 en 7, 52, waaruit duidelijk wordt dat de komst en het lot van Jezus verbonden is met de tegenstelling tussen zonde en gerechtigheid. Paulus verkondigt dat Jezus de Zoon van God is en dat hij de Messias is, zo wordt verhaald, dus we mogen aannemen dat dit de kern van de openbaring van de Heer Jezus aan Paulus was. De gezondene wordt gedoopt in zijn naam, hij roept de naam van Jezus aan, hij doet een beroep op hem. Zijn zending is om de mensen de ogen te openen en te brengen tot het geloof in zijn Naam, zodat hun zonden worden vergeven en ze deel krijgen aan het koninkrijk van de Heer. Het is geen gemakkelijke zending, want de zending brengt lijden met zich. Paulus wordt aangesteld als dienaar van Jezus – hier wordt het woord ‘huperetes’ gebruikt, elders het woord ‘diakonos’ – en dat betekent dat hij zich richt naar Jezus’ naam, en in dienst van die naam zal werken.

De naam van de Heer Jezus is dus dominant aanwezig in de roeping en zending van Paulus. Zozeer zelfs, dat Thomas van Aquino er de hermeneutische sleutel in ziet, om te verstaan wie Paulus is, waarmee hij is vervuld, wat zijn betekenis is, en welke vruchten hij heeft voortgebracht. Thomas introduceert zijn commentaar op de brieven van Paulus immers door in herinnering te roepen wat Jezus tegen Ananias zegt: “Hij is het instrument dat ik gekozen heb om mijn naam uit te dragen onder alle volken en heersers en onder al de Israëlieten.” Thomas maakt daarbij voluit gebruik van het feit dat de Latijnse vertaling spreekt van ‘Vasa’, wat niet zozeer ‘instrument’, als wel ‘vat’ betekent. Paulus is een uitverkoren vat, een kostbaar vat dat gevuld is met een kostbare vloeistof. Die vloeistof is verschillend naarmate de door de Geest verleende gaven aan de mensen verschillend zijn, maar Paulus is vervuld van de naam van Christus, die, zoals het Hooglied (1.2) zegt, “is als uitgegoten olie”. Op Paulus lijkt het woord uit de Openbaringen van toepassing: “Op hem zal ik mijn naam schrijven” (3.12), hij zal een zuil zijn in de tempel van mijn God. Paulus lijkt totaal vervuld van de naam van Jezus. Dat geldt voor de kennis van zijn verstand – Christus is al wat hij weet (2 Cor 2,2) – dat geldt voor de liefde die van hem uitgaat – “Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus”, zegt Paulus immers (Ro 8, 35) – en dat geldt voor zijn gehele manier van leven – want, zo zegt hij, “niet ik leef maar Christus leeft in mij” (Gal 2,20).

Nu is het zo dat elk wat een bepaald doel dient, een bepaalde functie heeft. Wat is de functie van het vat waarmee Paulus vergeleken wordt, het vat dat zo vervuld is van de naam van de Heer Jezus? De functie van dit ‘vat’ is dat het de naam van Christus uitdraagt, een naam die zeer ver van de mensen verwijderd was, aldus Thomas. Hij verwijst daarbij opvallenderwijs naar een passage uit Jesaja (30,27): “Zie de Naam des Heren komt van verre”, waarbij hij de uitdrukking ‘Naam des Heren’ dus beschouwt als een aanduiding van Christus. De afstand met die Naam des Heren wordt gevormd door de zonde van de mensheid en door de beperktheid van het menselijk verstand. Daarom zijn de apostelen als engelen, en brengen zij van verre het evangelie van Christus naar ons. Zo ook Paulus. Paulus draagt de naam van Christus uit, met zijn lichaam, met zijn mond, en naar mensen van alle tijden en plaatsen. Met zijn lichaam, omdat hij zijn leven en lijden navolgt, en de stigmata van Christus in zijn eigen lichaam draagt. Met zijn mond, omdat waar zijn hart vol van is daar stroomt zijn mond van over (Mt 12,34): hij noemt Christus wel zeer regelmatig in zijn brieven. Op een zeldzame poëtische ingeving, zegt Thomas dan dat de naam van Jezus Christus vergeleken kan worden met de olijftak, die door de duif naar de ark van Noach teruggebracht wordt. Het is veilig, het water is gedaald, en zo betekent de naam Jezus dan ook barmhartigheid, verlossing: “Je zult hem Jezus noemen, want hij zal zijn volk verlossen van hun zonden”, (Mt. 1, 21). Paulus brengt de kracht en de betekenis van zijn naam veelvuldig tot uiting, en draagt zo de altijd groene tak naar de Kerk. Hij doet dat door de genade en de barmhartigheid van Christus te tonen. Want Christus heeft zich over de voormalige christenvervolger Paulus ontfermd, en daarmee is Paulus een afbeelding van David. Zoals David na diens zonde vergeving verkreeg,

zo ontmoette Paulus barmhartigheid, opdat zondaars door zijn voorbeeld hoop konden opvatten. Door alles in brieven op te schrijven, wordt die naam die barmhartigheid is, gedragen naar mensen van alle tijden en plaatsen, naar hen die toen leefden, maar ook naar hen die er niet bij waren en in de toekomst zouden leven.

Paulus heeft dus het ambt, de bediening, de 'diakonia' om de naam van God uit te dragen, zo zegt Thomas. Dat duidt op de genade van zijn uitverkiezing, op zijn trouw, en op zijn uitzonderlijke verhevenheid. En zo komt zijn zending of ambt geheel overeen met waarmee hij vervuld was en waardoor hij werd aangedreven: door de naam van de Heer Jezus. En als Thomas dan vervolgens de brieven van Paulus van een interpretatiekader voorziet, dan is wel duidelijk wat zijn antwoord is op de vraag wat de inhoud van die brieven, wat de materie ervan is. Allemaal gaan ze over de naam van Christus, want hun gehele leer is de leer van Christus.

In bovenstaande weergave van het ambt van de apostel Paulus komt een groot aantal aspecten van het spreken over Christus naar voren. De namen van Christus hebben te maken met naamgeving en benoemen, hebben te maken met de wijze waarop taal hem aanduidt en tot uitdrukking brengt. Ik denk dat een drievoudig onderscheid in deze taal ons kan helpen om te begrijpen wat de draagwijdte van het spreken over de naam en de namen van Christus is. Ik doel op het onderscheid tussen taal of spreken *over* Christus (gelovig, onderzoekend spreken), spreken *van* Christus (getuigen, navolgen) en spreken *tot* Christus (bidden, buigen).

Spreken over Christus: Christus als Naam en de namen van Christus

Er bestaat in de geschiedenis van de theologie een constante, zij het bescheiden, traditie die zich buigt over de verschillende namen waarmee Christus benoemd wordt. Walter Repges heeft deze traditie beschreven, die zich uitstrekt van Origenes, Johannes Chrysostomos, Hilarius van Poitiers, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Gregorius de Grote, Isidorus van Sevilla, via Bernardus van Clairvaux (in een preek op het feest van de naamgeving, de besnijdenis van Jezus, op 2 januari) tot de monografie van de grote Spaanse theoloog Luis de León (1528-1591) over de namen van Christus, en de litanie van de Naam van Jezus uit 1886 die op haar beurt teruggaat tot het begin van de vijftiende eeuw. Meer recent is er gedurende de tweede helft van de twintigste eeuw onder exegeten veel aandacht geweest voor de zgn. *Hoheitstitel* die Jezus al dan niet voor zichzelf gebruikt heeft (bijvoorbeeld Mensenzoon, Zoon van God, Messias). Tot deze traditie moet zeker ook de christologie van Thomas van Aquino gerekend worden, die in zijn *Summa Theologiae*, in het gedeelte over het mensgeworden Woord, meer dan honderd namen van Christus identificeert en bespreekt, en bovendien een structureel verband legt tussen het spreken over Christus en het spreken over God. Want behalve een theologische traditie over de namen van Christus, is er een - bredere - traditie waarin de namen van God centraal staan. En waar in Thomas' benadering sprake is van een negatieve theologie, waarin het besef de boventoon voert dat al onze namen tekort schieten in het benoemen van God, daar is er dus evenzo sprake van een negatieve christologie. Het is daarbij wel wezenlijk om zich te realiseren dat voor Thomas niet methodische twijfel het uitgangspunt vormt, of een niet-gelovig wijsgerig nulpunt, maar de overvloedige rijkdom van de openbaring in de Heilige Schrift. De vraag is niet zozeer of mensen God kunnen benoemen en hoe die namen zouden klinken, maar veeleer hoe al die goddelijke namen die de Schrift ons leert, geïnterpreteerd moeten worden. Daarbij heeft de theorie dat al ons spreken over God metaforisch en analoog is, de overhand. Dat wil zeggen dat bij alle overeenkomsten tussen God en de schepping, op grond waarvan we hem kunnen sieren met aan de schepping ontleende namen als de Barmhartige of de Rechtvaardige, de verschillen groter zijn dan de overeenkomsten. Bovendien behoort het tot de 'theorie' van de

analogie dat naamgeving nooit een louter beschrijvend karakter heeft, maar degene die spreekt met zijn of haar gehele persoon in het benoemen betreft. Naamgeving impliceert oordeel, engagement, waarheid.

Eén van de gedachten die in deze traditie centraal staan, is dat de pluraliteit, de veelheid van namen voor God en voor Christus, noodzakelijk is. Er is immers, zo is de gedachte, niet één naam die het wezen van God of van Christus geheel en volmaakt tot uitdrukking kan brengen. Telkens is er weer een ander aspect van zijn handelen dat om benadering en uitleg vraagt en benoemd wordt. De islam kent de bijzondere traditie van de negen- en negentig mooie namen van God (Al-Ghazali), dat vanuit een zelfde overtuiging is gecomponeerd, en verbonden met het gebedssnoer waarbij elke kraal voor één van de namen staat. Misschien is de litanie van de heilige Naam van Jezus in de katholieke traditie hiermee wel vergelijkbaar. In ieder geval zijn er vele namen van de Heer Jezus te onderscheiden: Jezus, Heer, Christus (Messias), Mensenzoon, Zoon van God, de Zoon, Leraar, Rabbi, Spruit, Vrededorst, Heilige, Rechtvaardige, Emmanuel, Sleutel van David, Morgenster, Leeuw van Juda, Eniggeboren Zoon van God, Wonderbare Raadsman, Broer, Rots, Brood des Levens, Herder, de Verrijzenis en het Leven, Bruidegom, Knecht des Heren, Woord, om er een aantal te noemen. Dit zijn allemaal namen van en voor degene die op gezag van de engel 'Jezus' genoemd zou worden, "God brengt verlossing", "God redt". De veelheid van die namen is noodzakelijk, omdat onze taal tekort schiet.

Maar het punt dat ik bovendien hier wil onderstrepen is dat in deze reeks nog een andere naam thuis hoort, en dat is de naam 'Naam'. Het ligt in het betekenisveld van de naam 'Woord'. Het Woord van God brengt tot uitdrukking wie God is, en is het volmaakte zelfbegrip dat de Vader voortbrengt. En meer nog dan 'Woord' drukt 'Naam' uit dat degene die 'Woord' wordt genoemd, gezonden wordt om dat zelfbegrip van de Vader te openbaren aan de mensen die tot geloof worden opgeroepen. Van een 'woord' is nog voorstelbaar dat het alleen gedacht of gesproken wordt, zonder te worden gehoord, maar 'naam' vestigt een relatie tussen degene die de naam draagt en degene die de naam hoort, leest en gebruikt. Wanneer de profeet Jesaja dus zegt dat de Naam des Heren van verre komt, en wanneer Thomas met vele andere kerkvaders dit toepast op de komst van Christus, dan heeft Christus niet alleen vele namen, maar is hij zelf te benoemen als de Naam van God, als degene die God openbaart en verheerlijkt (vgl. Jo 17). Van Jezus geldt dus, dat de Naam van God zich te kennen geeft met een veelheid van namen.

Dit onderscheid tussen Christus als Naam - we begrijpen nu dat het met een hoofdletter geschreven moet worden omdat Christus er direct mee betekend wordt - en de namen van Christus, stelt ons in staat om de verschillende betekenissen te ontdekken van bijvoorbeeld de uitdrukking dat Paulus de Naam van de Heer verkondigt (Ha 9,28), of de uitdrukking dat mensen geloven in zijn Naam (Jo 1,12; 2,23; 3,18; Ha 3,16; 1 Jo 3,23). Dergelijke uitdrukkingen verwijzen immers zowel naar de identiteit van Jezus, wie hij is, als naar de fundamentele zending die hij van de Vader heeft ontvangen. Ze verwijzen zowel naar het feit dat hij de Messias is en de Zoon van God, als naar diens zending om te openbaren wie God is, en welk heil dit voor de mensen kan betekenen. En vervolgens hebben we vele namen nodig om deze identiteit en deze zending onder woorden te brengen.

Met twee woorden spreken over Christus

Er is nog een ander aspect aan het onderscheid tussen Christus als Naam en de namen van Christus. In de loop van de kerkgeschiedenis heeft de Kerk gedefinieerd dat Christus één persoon is die bestaat in een volmaakte goddelijke en een volmaakte menselijke natuur. Dit is de geloofsdefinitie van het Oecumenisch Concilie van Chalcedon (451). Men heeft deze uitspraak wel verstaan als een beschrijving van wie Christus is. Een betere interpretatie lijkt

echter te zijn, dat ons een leesregel geboden wordt bij het lezen van de verhalen van de Heilige Schrift. In het verband van dit artikel zeg ik dan: het is een leesregel voor het interpreteren van de vele namen die in de Schrift aan Christus worden toegekend. Er zijn namen die hem toekomen op grond van zijn goddelijke natuur, en er zijn namen die hem toekomen op grond van zijn menselijke natuur. En beide soorten namen worden gezegd van de ene Christus, die als de ene godmens openbaart wie God is en wie de mens. ‘Zie de Mens’ zegt Pilatus, en onder het kruis klinkt: “Waarlijk dit is de Zoon van God”. Het concilie is ervan overtuigd dat we hier van doen hebben met een geloofsmysterie. Immers, het zegt uitdrukkelijk dat de eenheid van beide naturen alleen maar te benaderen is met negatieve bepalingen: onvermengd en onveranderd, ongedeeld en ongescheiden. De beide naturen worden niet vermengd of tot een derde natuur veranderd, maar ze zijn ook niet gescheiden van elkaar. Dat is alles wat we kunnen zeggen, als het om de fundamentele constitutie van de persoon van Christus gaat. En gelukkig hoeven we het daar niet steeds over te hebben, is het niet het verhaal dat in de Kerk dagelijks en wekelijks wordt verkondigd, want daar hebben we de Schrift voor. Nee, het vormt de grondstructuur van die schriftuurlijke verhalen, van die namen die in de Schrift aan Christus worden toegekend. Het dogma zegt ons dat we de namen die aan Christus toekomen, altijd moeten begrijpen als aanduidingen van een goddelijke en een menselijke werkelijkheid die onzegbaar één zijn. Christus is één Naam, die benoemd wordt met vele namen. We moeten over Christus dus altijd met twee woorden spreken, dat wil zeggen dat in alles wat Christus doet of zegt, God op onzegbare, persoonlijke wijze betrokken is. Als Heer is Christus Dienaar, als Knecht is hij de Almachtige, de Broer is Koning. Bovendien veronderstelt deze geloofsdefinitie, dat wanneer namen van Christus worden gezegd, de begripsinhoud van elke naam, de betekenis van elke naam, wordt aangepast door degene op wie hij wordt toegepast. Uit onze mensenwereld kennen we leraren en middelaars, maar er is maar één Leraar (Mt 23,10), en er is maar één Middelaar (1 Tim. 2,5). Deze overtuiging geeft de beperktheid aan van alle zoektochten naar de betekenis van belangrijke christologische titels als Zoon van God, Messias, en Mensenzoon. De betekenissen van de titels zijn notoïr moeilijk te bepalen, omdat ze vele schakeringen kennen, maar bovenal omdat wanneer ze worden toegepast op iemand van wie er maar één is, ooit, en dus onnavolgbaar winnen en verliezen aan begripsinhoud. Walter Kasper wist dit, toen hij zijn studie *Jesus der Christus* schreef, en daarom liet hij het gedeelte dat handelt over de titels van Jezus in kleine lettertjes plaatsen, zodat de lezer die niet in details is geïnteresseerd er niet door opgehouden zou worden. Natuurlijk zijn we razend benieuwd welke titels volgens historisch onderzoek wel en niet door Jezus op zichzelf zijn toegepast, maar op de eerste plaats is dat nauwelijks objectief vaststelbaar, en op de tweede plaats weten we dan nog niet welke preciese betekenis een dergelijke titel dan heeft. Bovendien wordt tegenwoordig de aanname door m.n. de liberaal-protestantse theologie van de negentiende eeuw, nl. dat de echte goddelijke titels pas na verloop van tijd door de christelijke gemeenten op Christus zijn toegepast, in toenemende mate, bijvoorbeeld door de Kampense Nieuwtestamenticus Riemer Roukema, betwijfeld en zelfs tegengesproken. ‘Zoon van God’ bijvoorbeeld mag dan soms gebruikt worden voor een rechtvaardige gelovige, wanneer het van Christus wordt gezegd duidt het op diens goddelijke aard en oorsprong, op de gedachte dat hij van eeuwigheid thuis is bij de Vader.

Te spreken over de namen van Christus, is eigenlijk de talige benoeming en betekening van Christus in ogenschouw nemen. De vraag komt naar boven op welke wijze Christus tot uitdrukking gebracht kan worden, op welke wijze hij vertaald kan worden in het denken en doen van wie bij hem willen horen, en op welke wijze hij benaderd, geprezen en aangeroepen kan worden. Wellicht heeft een meer historische benadering de neiging om de namen die aan Christus worden toegekend, vooral de namen die we ook wel titels noemen, zoals Messias of Mensenzoon, te beschouwen als stukjes informatie over diens identiteit. En het is zeker zo dat

die namen ook uitzeggen wie Christus is, zijn identiteit proberen te benaderen. Maar we doen die namen, die taal ernstig te kort, als we niet mee bedenken dat hun feitelijke betekenis zich niet beperkt tot informatie of beschrijving, maar dat ze zich uitstrekken tot de gelovige en biddende mensen die zich geroepen en uitgedaagd weten hem na te volgen. Of om het anders te zeggen: de betekenis van de namen van Christus uit zich ook, en misschien wel eerst en vooral, in de lofprijzing en aanroeping van het gebed en in de keuzes die mensen maken om Christus na te volgen, bijvoorbeeld als dienaar, als lijdende, als gerechtige, als profeet, als rots, of als herder. Daarom moeten we niet alleen ingaan op het spreken óver Christus, maar ook op het getuigende spreken ván Christus en het biddende spreken tót Christus.

Spreken van Christus

Ik doel hier dus niet op het spreken door Christus zelf, maar op ons belijdend en getuigend spreken ván hem. We stellen dan vervolgens wel vast dat we van Christus kunnen spreken, omdat Christus tot ons gesproken heeft en spreekt. In de woorden van de Schrift, in de woorden van de Kerkvaders en -moeders, in de verkondiging door de Kerk spreekt Christus tot ons. Spreken over Christus moet wellicht gerechtvaardigd worden tegen de achtergrond van de twijfel of zelfs de ontkenning van het bestaan van God, of tegen de achtergrond van twijfels over de historiciteit van Jezus van Nazareth. En het is zeker waar dat bij een groeiend besef van de ontoereikendheid van onze taal om Christus goed tot uitdrukking te brengen, ook het besef groeit dat woorden soms niet voorhanden zijn. Altijd zal het besef echter groter moeten zijn, dat onze woorden deel uitmaken van een antwoord, dat gesproken wordt nadat tot ons gesproken is. Aan ons spreken over Christus gaat het spreken door Christus vooraf, en het bestaat uit het belijden en verkondigen van zijn naam, uit meer dan een afstandelijk spreken over, uit een spreken ván Christus.

Het roepingsverhaal van Paulus maakt dit in één klap duidelijk. Christus en Ananias spreken tot hem, en hij antwoordt door de naam van Christus vrijmoedig te verkondigen, door te verkondigen dat Jezus de Christus, de Zoon van God is. De wijsheid waarover Paulus beschikt, is geschonken wijsheid. Het leven dat hij leidt, is niet zijn eigen leven, maar het leven van Christus. Paulus zoekt niet zichzelf, maar zoekt de liefde en genade van Christus. De namen van Christus worden verkondigd, om geloof in die namen op te wekken, en door dat geloof in die naam te leven.

De naam van Christus belijden, betekent hem navolgen, door te doen wat hij heeft voorgedaan. Een klassieke voorstelling hiervan is gegeven in het onderricht van Jezus over de werken van barmhartigheid (Mt. 25). Elders heb ik laten zien, hoezeer elk van de zeven werken van barmhartigheid spoort met elk van de zeven namen van Christus die de zeven dagen voor Kerstmis het getijdengebed van de kerk sieren, in de zgn. O-antifonen (*Over Jezus*, hoofdstuk 10). Men kan ze beschouwen als ‘namen van barmhartigheid’. Zo duidt de naam ‘Wijsheid’, op de boom van kennis van goed en kwaad uit het paradijs, een traditioneel beeld voor het kruis van Christus. Door zijn lijden brengt de nieuwe Adam de mensen weer terug naar hun oorsprong, en geeft hij zichzelf als de bedekking van hun naaktheid. Zo is de Christusnaam ‘Wijsheid’ verbonden met het (lichamelijke) barmhartigheidswerk van het kleden van de naakten, en het geestelijke werk van barmhartigheid dat bestaat in het onderrichten van de onwetenden. En andersom is het ook waar, misschien nog wel méér waar, dat het kleden van de naakten voert naar Christus die de wijsheid is. Christus benoemen is Christus doen, Christus doen is Christus benoemen.

Spreken tot Christus

En daarmee zijn we terecht gekomen in het aanspreken, zoals de namen van Christus in de O-antifonen van een 'o' worden voorzien ten teken van de aanspreking: o Wijsheid, o Adonai, o Wortel van Jesse, o Sleutel van David, o Dageraad, o Koning der volkeren, o Emmanuel.

De bekende Christus-hymne uit de brief aan de Filippenzen (2, 5-11) bidt dat onder de christenen de gezindheid die Christus Jezus had zal heersen. Het is de gezindheid van hem die de gestalte van God had, maar daar niet aan vast hield en de gestalte van een slaaf aannam en gelijk werd aan een mens. "En als mens verschenen, heeft hij zich vernederd en werd gehoorzaam tot in de dood - de dood aan het kruis. Daarom heeft God hem hoog verheven en hem de naam geschonken die elke naam te boven gaat, opdat in de naam van Jezus elke knie zich zal buigen, in de hemel, op de aarde en onder de aarde, en elke tong zal belijden: 'Jezus Christus is Heer, tot eer van God, de Vader.'" Deze hymne verbindt de menswording van Christus met diens lijden tot in de dood, en het leven van vernedering en gehoorzaamheid met de verheffing door God. Maar de hymne verbindt ook de verheven naam van Jezus, met het buigen van alle knieën, en de belijdenis dat Jezus Christus Heer is, om God de Vader te eren. De hymne duidt op een belijden dat lof en eer uitzegt, en gehoor geeft, gehoorzaamheid uitzegt aan Jezus die erkend wordt als de Kurios, de Heer.

Kurios is hier een samenvatting van het handelen van God de Vader in en door zijn Zoon, het is de samenvatting van alle namen waarmee Jezus benoemd kan worden. Vóór alles heeft die naam zijn plaats in gebed en liturgie, in dankzegging en lofprijzing. Omdat hij de gestalte van een slaaf aannam, kunnen christenen hem verheerlijken, en worden zij daartoe opgeroepen, nu zij worden aangespoord om zich de gezindheid van Christus Jezus eigen te maken.

Spreken tot Christus is ook spreken in naam van Christus. Vooral in het Johannesevangelie zegt Jezus herhaaldelijk dat al wat zijn volgelingen vragen in zijn naam, door hem gedaan zal worden (Jo 14,13.14), of door de Vader gegeven zal worden (Jo 15,16; 16, 23.24). Spreken tot Christus is zijn naam aanroepen (1 Kor 2.1), en gered worden (Ha 2.21). "Zing en jubel met heel uw hart voor de Heer en dank God, die uw Vader is, altijd voor alles in de naam van onze Heer Jezus Christus." (Ef 5,20).

Ten slotte

Thomas van Aquino vergelijkt de naam van Christus met de olijftak die de duif naar de Ark van Noach brengt, en beschouwt deze als hetgeen door Paulus naar de volkeren wordt gedragen. Op zijn wijze verbindt Thomas zo het oude met het nieuwe verbond, en doet hij veronderstellen dat beide openbaringen één zijn, één in Christus, die de Naam genoemd wordt. Opvallend vergelijkbaar hiermee, zijn de fundamentele inzichten die de protestantse geleerde K.H. Miskotte in 1940, "toen stormenderhand de scheiding der geesten zich begon te voltrekken", in een kadercursus uiteenzette. Naam, zo zegt hij, is eerstens Openbaring, en tweedens duidt het op de Aanspreekbaarheid Gods. "Deze Naam is ons genoemd en wij noemen deze Naam. God heeft mensen aangesproken, en mensen gaan nu Hem aanspreken." (p. 37). "En die Naam heeft gestalte aangenomen in een mensenleven; een heel mensenleven is restloos tot openbaring geworden. Jezus Christus is de Naam, waardoor wij het wezenlijke kennen van wat ons te kennen werd gegeven, waardoor wij naar achteren ziende en voorwaarts speurend het wereldwerk Gods zien als *heil*." (blz. 46)

En voor wie de gedachten die hier boven werden ontvouwd, slechts met moeite toegankelijk bleken te zijn, wil ik graag afsluiten met een troostrijk citaat van dezelfde Miskotte: "Tot het bijbels abc, tot het spellen van de eenvoudigste woordsamenhang, tot het zien van het grondbestek behoort niet in de laatste plaats deze verhouding van Naam = Openbaring; naam = Jahve, naam = Jezus Christus, een verhouding waaraan de scherpzinnigste dogmatiek, zonder ooit volkomen te slagen, haar onderscheidingskracht besteedt, een verhouding die

nochtans open en bloot ligt voor elk onbevangen lezer van de bijbel als Leer, als heilige Onderwijzing, die als geleide meegaat door het leven.” (blz. 47).

Literatuur waarnaar verwezen wordt:

- Al-Ghazali, *The ninety-nine beautiful names of God*, translated with notes by David B. Burrell and Nazih Daher, Cambridge 1995
- Ferdinand Hahn, *Christologische Hoheitstitel: Ihre Geschichte im frühen Christentum*, Göttingen 1963
- Walter Kasper, *Jesus der Christus*, Freiburg: Herder ¹²2007
- Luis de León, *De Los Nombres de Cristo*, 1583 (gedeeltelijk in het Nederlands vertaald door Robert Lemm, *Over de Namen van Christus*, Kampen 1994-1996, 2 dln.)
- K.H. Miskotte, *Bijbels abc*, Baarn 1971⁴
- Walter Repges, *Philologische Untersuchungen zu den Gesprächen über die Namen Christi von Fray Luis de León*, Münster 1959
- Riemer Roukema, *Jezus, de gnosis en het dogma*, Zoetermeer: Meinema 2007
- Adelheid Ruck-Schröder, *Der name Gottes und der Name Jesu: eine neutestamentliche Studie*, Neukirchen-Vluyn 1999
- Henk Schoot, *Christ the 'Name' of God, Thomas Aquinas on Naming Christ*, Leuven: Peeters (Publications of the Thomas Instituut te Utrecht, vol. I) 1993
- Henk Schoot, *Over Jezus. Een Naam die leven geeft*, Tiel: Lannoo 2006
- Vincent Taylor, *The Names of Jesus*, London 1953
- Thomas van Aquino, *Summa Theologiae* (www.corpusthomicum.org)
- Thomas van Aquino, *In Epistolas S. Pauli* (ibidem)

Diaken prof. dr. H.J.M. (Henk) Schoot (1958, Arnhem) is als docent systematische theologie werkzaam aan de Faculteit Katholieke Theologie van de Universiteit van Tilburg, en als bijzonder hoogleraar voor de theologie van Thomas van Aquino verbonden aan het Thomas Instituut te Utrecht. Hij is bovendien bisschoppelijk gedelegeerde voor de diakenopleiding in het Aartsbisdom Utrecht.

Overeind 85, 3998JD Schalkwijk, h.j.m.schoot@uvt.nl